

regel (22); de vergelijking tussen de huidige kaalslag van het tropisch regenwoud en het trieste lot van vele Europese bossen tijdens de grote ontginningsbeweging tussen grofweg 950 en 1250 (157); de wel zeer actuele eenzijdige rechtvaardiging van de kruistochten en het daarbij aangewende vijandbeeld en propaganda uiteraard in de elfde en twaalfde eeuw (247); Girolamo Savonarola die vergeleken wordt met een Amerikaanse televisiedominee (386); de lijn die wordt doorgetrokken van het relaas van Galbert van Brugge over de Vlaamse opvolgingscrisis en het benadrukken van het contractuele karakter van de relatie vorst-onderdaan over de 'verlating' van Filips II van Spanje in 1581 naar de huidige 'impeachment'-procedure in de Amerikaanse grondwet (411); of nog het optreden van de Franse vorst Filips IV tegen de Tempeliers in relatie met de zuivering onder Stalin (420). Blockmans en Hoppenbrouwers willen duidelijk beklemtonen dat middeleeuwse geschiedenis meer is dan de evidente aanloop naar heel wat latere en actuele maatschappelijke debatten. Deze laatste hebben middeleeuwse wortels en vallen niet te begrijpen zonder de ontwikkelingen tijdens deze cruciale en sinds de *dédain* van de humanisten en vele negentiende-eeuwse historici (men denke aan het succes van Burckhardts Renaissance-visie) met negatieve connotaties omgeven periode.

Eeuwen des onderscheids zo is het overzicht gedoopt en deze titel is meer dan een fraaie zinsnede, hij geeft precies aan waar het over gaat: de eeuwen waarin Europa een 'Sonderweg' is ingeslagen, die zowat alle latere globale processen helpt verklaren (kolonisatie, vorming van 'moderne' staten, culturele verspreiding via boekproductie, handelskapitalisme). In een afsluitend hoofdstuk vragen ze zich af wat er nu eigenlijk 'nieuw' is aan de zogenaamde 'nieuwe tijden'? Bijzonder weinig zo blijkt, hoogstens een versnellingsfase in vele aan de gang zijnde ontwikkelingen. Wat de Middeleeuwen zelf aan nieuws hebben voortgebracht is dan weer indrukwekkend: culturele diversiteit, een scheiding tussen Kerk en wereldlijke macht, de monarchale staat geboren uit concurrentie en strijd, en zijn onafscheidelijke tegenkrachten, het parlementarisme en de burgercultuur, de universiteiten als biotoop voor onafhankelijke en kritisch ingestelde intellectuelen. Mediëvisten horen dit alles uiteraard al lang te weten, nu hebben ze een uitmuntend instrument in handen om de hardleerse buitenwereld tot beter inzicht te brengen.

Marc Boone

R. Sleiderink, *De stem van de meester. De hertogen van Brabant en hun rol in het literaire leven (1106-1430)* (Dissertatie Leiden 2003, Nederlandse literatuur en cultuur in de Middeleeuwen XXV; Amsterdam: Prometheus, 2003, 250 blz., €19,95, ISBN 90 446 0329 9).

In dit boek bestudeert Sleiderink de rol die de Brabantse hertogen speelden in het literaire leven gedurende een periode van meer dan drie eeuwen, beginnend in 1106, toen de Duitse keizer de hertogelijke titel verleende aan Godfried I van Brabant, en eindigend in 1430, toen het hertogdom werd opgenomen in het rijk van de Bourgondische hertog Filips de Goede. In het eerste hoofdstuk gaat de aandacht naar de twaalfde eeuw. De auteur toont daar onder andere aan dat de 'Genealogia principum Brabantie', die meestal gedateerd wordt in de dertiende eeuw, mogelijk wel eens kort na de dood van hertog Godfried I († 1139) kan geschreven zijn. Ook van 'Van den bere Wisselau', een Middelnederlands werk dat slechts fragmentair bewaard is gebleven, wordt aannemelijk gemaakt dat het aan het twaalfde-eeuwse Brabantse hof kan ontstaan zijn. Verder slaagt de auteur erin om onder andere op basis van informatie uit de 'Vita' van de Luikse bisschop Albert van Leuven een vrij gedifferentieerd beeld te schetsen van de literaire activiteit aan het hof, waar het Nederlands een vooraanstaande rol speelde. In

hoofdstuk 2, dat de regeringen van de hertogen Hendrik I en Hendrik II (1190-1248) behandelt, betwijfelt de auteur met goede argumenten of de Franstalige romans uit de Zwaanriddercyclus, die in het verleden in verband zijn gebracht met het Brabantse hof, daar ook werkelijk zijn ontstaan. Even genuanceerd en kritisch laat hij zich trouwens ook uit over de hypothetische Brabantse ontstaanscontext van de Nederlandstalige Trojeroman van Segher Diengotgaf en van de anonieme Parthonepeus van Bloys.

Hoofdstuk 3 behandelt de regeringen van hertog Hendrik III (1248-1261), die zelf Franstalige liefdespoëzie schreef, en van zijn weduwe Aleid, die onder andere contacten onderhield met Thomas van Aquino en diens ordebroeder Thomas van Cantimpré. Kort na de dood van Hendrik III, en vermoedelijk in opdracht van Aleid, werd een Franstalige avonturenroman geschreven, 'Sone de Nansay', die inspeelde op de politieke situatie die ontstaan was doordat de oudste zoon van Hendrik III ongeschikt was om zijn vader op te volgen. Sleiderink stelt een plausibele nieuwe datering voor van 'Sone' in de jaren 1261-1267 en interpreteert de tekst als educatieve literatuur bedoeld voor Aleids tweede zoon Jan, die in 1267 zijn oudere broer zou opvolgen. In hoofdstuk 4, waarin de literaire activiteit onder hertog Jan I (1267-1294) aan de orde komt, weet Sleiderink nieuwe interpretaties over bekende werken te combineren met boeiende pagina's over werken die totnogtoe zo goed als onbekend zijn gebleven, zoals een Franstalige liefdesleer, de 'Puissance d'amour'. In verband met de slag bij Woeringen van Jan van Heelu ontwikkelt Sleiderink de aantrekkelijke hypothese dat deze tekst niet zozeer bedoeld was om de Engelse schoondochter van hertog Jan I Nederlands te leren, zoals de auteur het in de proloog voorstelt, dan wel om de onderdanen van de hertog te overtuigen tot het betalen van meer belastingen.

Hoofdstuk 5, over de hertogen Jan II en Jan III (1294-1355), bespreekt talrijke, vooral Nederlandstalige werken die verbonden kunnen worden met de hertogen, maar Sleiderink wijst erop dat Jan II en Jan III toch een weinig actieve rol speelden als literaire mecenas. Werken als de 'Brabantsche yeesten' van Jan van Boendale werden weliswaar aan de hertog opgedragen, maar Sleiderink stelt terecht de vraag of het initiatief tot het schrijven niet dikwijls uitging van de auteurs zelf of van andere opdrachtgevers, dikwijls afkomstig uit de Brabantse adel en ridderschap of uit het patriciaat van de grote Brabantse steden. Hoofdstuk 6 behandelt de regering van hertogin Johanna (1356-1406), wier echtgenoot hertog Wenceslas van Luxemburg een grote literaire belangstelling aan de dag legde, wat zich onder andere uitte in een (reële of schijnbare) poëtische samenwerking met de Franstalige auteur Jean Froissart in diens 'Prison amoureuse' en 'Méliador'. Na de dood van Wenceslas († 1383) stelt Sleiderink een terugval vast in het literair mecenaat: hertogin Johanna bleek vooral geïnteresseerd in devotie-literatuur in het Nederlands. Hoofdstuk 7 behandelt tenslotte de periode van de hertogen Anton van Bourgondië en diens zonen (1406-1430). Onder Anton van Bourgondië werden aan het hof zowel Franstalige werken van Christine de Pizan als de 'Cronicke' van Brabant van de hertogelijk ambtenaar Hennen van Merchtenen geapprecieerd. Hertog Jan IV was zelf lid van de Brusselse rederijkerskamer en was bevriend met de hofkapelaan Wein van Cotthem, die na 1430 een vervolg zou schrijven op de 'Brabantsche yeesten'.

In het laatste hoofdstuk beschouwt Sleiderink enkele algemene vragen in verband met het literair mecenaat van de Brabantse hertogen en de mogelijkheden en problemen van het mediëvistisch mecenaatsonderzoek. Hierbij komt hij tot een aantal belangrijke inzichten die ook buiten de Brabantse context relevant zijn. Hij onderzoekt de verschillende motieven van mecenas (statusverhogend karakter, opiniëren, beleren, devotie, literaire belangstelling) en auteur (financieel voordeel, ambitie, politiek of religieus engagement, culturele aantrekkingskracht van het hof), waarbij hij er voor pleit om niet op een al te simplistische manier te denken

over mecenaatsrelaties en vooral ook serieus rekening te houden met de verschillende motieven van de auteur. Daarbij wijst hij er terecht op dat bij verscheidene van de door hem bestudeerde werken het initiatief tot het schrijven niet primair uitging van de hertog/mecenas maar van de schrijver. Ook wanneer de invloed van de mecenas meer uitgesproken was, meent Sleiderink dat er steeds sprake moet geweest zijn van een wisselwerking tussen beide partijen.

Hoewel verdedigd als proefschrift te Leiden, zal deze vlotgeschreven literair-historische studie ook door een breder publiek van niet-specialisten gewaardeerd worden. Sleiderink is er immers uitstekend in geslaagd om een boeiend verhaal te schrijven waarin literatuurgeschiedenis en de algemene geschiedenis van de Brabantse hertogen op een knappe manier worden geïntegreerd. Erg verdienstelijk is dat de auteur zich daarbij niet heeft beperkt tot Middelnederlandse letterkunde, maar evenveel aandacht heeft voor Franstalige werken, zonder bovendien literaire activiteit in het Latijn en het Duits en andere verwante kunstvormen, zoals voordracht, muziek en boekillustratie, te verwaarlozen. Sleiderink heeft zich evenmin verloren in uitgebreide geleerde discussies van technische details, hoewel de fragmentaire aard van de bronnen daartoe zeker dikwijls aanleiding had kunnen geven. Hij veronachtzaamt nochtans de vele wetenschappelijke onzekerheden niet. Hij biedt immers de lezer steeds een genuanceerde voorstelling van de onderzoeksvragen alsook een duidelijke stellingname, waarvoor hij meestal overtuigende argumenten weet te geven. Nadeel is echter dat deze argumentatie dikwijls enigszins lapidair blijft en verwezen wordt naar de voetnoten. Door deze aanpak zal het vernieuwende karakter van veel wat Sleiderink schrijft, ontsnappen aan de lezer die niet zeer met de materie vertrouwd is. Sleiderink leidt zijn lezers echter met vaste hand langs een weids en gevarieerd aanbod van literair en artistiek mecenaat aan het Brabantse hof en daarvoor zullen zowel historici als literatuurwetenschappers hem dankbaar zijn.

Godfried Croenen

M. Rem, *De taal van de klerken uit de Hollandse grafelijke kanselarij (1300-1340). Naar een lokaliseringprocedure voor het veertiende-eeuws Middelnederlands* (Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam 2003, Uitgaven Stichting Neerlandistiek VU XXXIX; Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU, [Münster: Nodus Publikationen], 2003, 323 blz., €50,-, ISBN 90 72365 73 9 (Nederland), ISBN 3 89323 447 0 (Duitsland)).

In 2003 vond in Troyes een congres van de 'Commission internationale de diplomatique' plaats met als onderwerp de taal van de middeleeuwse oorkonden. Er werd veel geklaagd over het gebrek aan belangstelling van taalkundigen voor het kapitale materiaal voor de taalgeschiedenis dat men in de oorkonden kan vinden. Met deze klachten in gedachten hebben wij vol verwachting het boek van Margit Rem over het gebruik van het Middelnederlands in de kanselarij van de graven van Holland in de eerste helft van de veertiende eeuw ter hand genomen. De titel alleen al wekte de hoop dat de historici eindelijk geholpen zouden worden door professioneel taalkundig onderzoek.

De auteur heeft besloten om een dialectanalyse uit te voeren van de oorkonden die werden geschreven door acht notarissen ('scribenten'), die actief waren in de kanselarij van de graaf van Holland tussen ca. 1300 en 1340. Deze analyse, die in het boek 'lokaliseringprocedure' wordt genoemd, heeft tot doel de herkomst van grafelijke klerken te bepalen. Dat is vaak heel moeilijk met de in de diplomatiek gangbare methoden om kanselarijpersoneel te identificeren. In acht uitgebreide hoofdstukken (daarbij inbegrepen de inleiding en de slotbeschouwing),